Gynybinis konstitucionalizmas: strateginis konstitucinio dialogo naudojimas demokratijos atsparumui stiprinti

JOLITA MILIUVIENĖ[1]

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
El. paštas jolita.miliuviene@mruni.eu

SANTRAUKA. *Šiandien jau niekam nekyla abejonių, jog demokratijos atsparumas grėsmėms nebėra savaime suprantamas – demokratiją puoselėti, palaikyti, už ją kovoti reikia kasdien, o konstituciniai teismai šiame procese atlieka ypatingą vaidmenį. Svariai argumentuoti konstitucinių teismų sprendimai, ypač visuomenei jautriose bylose, yra viena iš svarbiausių priemonių, neleidžiančių peržengi raudonųjų linijų. Argumentavimo kokybė ir įtikinamumas lemia ne tik priimto sprendimo autoritetą, bet ir visuomenės pasitikėjimą konstitucinės justicijos institucija, demokratinėmis vertybėmis ir valstybe apskritai. Straipsnyje analizuojama, kaip konstituciniai teismai, remdamiesi užsienio valstybių konstitucinių teismų jurisprudencija ir tarptautinių institucijų, visų pirma Venecijos komisijos, nuomonėmis, stiprina savo sprendimų argumentaciją. Tokie šaltiniai bylose pasitelkiami ne mechaniškai pasiskolinant problemos sprendimo idėją ar techniškai nusirašant, o tikslingai vystant teisminį dialogą, liudijantį, kad demokratinės vertybės yra visuotinai pripažintos ir ginamos. Tai kartu siunčia aiškią žinutę sprendimų priėmėjams: demokratijos šalininkų yra daug, jie palaiko vieni kitus ir remiasi bendrais standartais.*

Remiantis Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pavyzdžiais, straipsnyje tiriama, kokiu mastu ir kokiais tikslais šio teismo sprendimuose remiamasi lyginamąja konstitucine jurisprudencija ir Venecijos komisijos nuomonėmis, keliamas klausimas, ar Venecijos komisijos nuomonės Konstituciniam Teismui yra tik pagalbinis interpretacinis šaltinis, ar jomis remiamasi kaip autoritetingais konstitucinės teisės standartais, turinčiais didesnę įtaką galutiniam sprendimui, ypač neramiais demokratijos silpnėjimo laikais, kai populistinės politinės partijos, naudodamosi demokratiniais instrumentais, kėsinasi į nusistovėjusią tvarką ir nesidrovi paneigti kažkada visuotinėmis ir neginčijamomis laikytų žmogaus teisių.

[1] ORCID: 0000-0001-6741-1574.

Tad gebėjimas parodyti, kad konstitucinis sprendimas atspindi ne tik tos valstybės konstitucinio teismo valią, bet dera ir su plačios tarptautinės konstitucinės bendruomenės pozicija, didina sprendimo legitimumą ir kartu stiprina demokratijos atsparumą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Konstitucinis Teismas, konstitucinė justicija, užsienio valstybių konstituciniai sprendimai, lyginamoji konstitucinė teisė, teisinės valstybės atsparumas, demokratijos silpnėjimas, Venecijos komisija.

ĮVADAS

Demokratijos būklę pasaulyje stebinčios ir pagal įvairius parametrus matuojančios organizacijos kalba apie vis prastėjančius jos rodiklius[2]. Mokslininkai pritaria teigdami, jog pastaruoju metu vyksta liberaliosios demokratijos krizė[3], nulemta populizmo įsigalėjimo, kraštutinių dešiniųjų ir kairiųjų politinių partijų iškilimo, visuomenės nusivylimo sisteminiais sprendimais ir nepasitikėjimo savo valstybės institucijomis, valdžių padalijimo principo iškraipymo bei stabdžių ir atsvarų mechanizmo neutralizavimo[4]. Kad ir kaip norėtųsi vykstantiems procesams užbėgti už akių, sprendimus rasti nėra taip paprasta, nors bandyti tai daryti nesiliaujama[5].

Demokratijos recesijos ir autoritarinio populizmo pakilimo laikais tradicinių teisinių saugiklių dažnai nepakanka, todėl tenka ieškoti kūrybiškų priemonių konstitucinei santvarkai gelbėti. Atsakomybė reaguoti į valstybėje vykstančius pokyčius tenka ir konstituciniams teismams, kurie iš pasyvių arbitrų turėtų virsti, kol dar ne per vėlu[6], aktyviais demokratijos sergėtojais, formuojančiais ginamojo konstitucionalizmo (angl. *defensive constitutionalism*) doktriną. Ši teorija remiasi prielaida, kad konstitucinė sistema privalo turėti veiksmingą „imuninį atsaką" į bandymus ją sugriauti iš vidaus, naudojantis pačios demokratijos instrumentais. Tokios gynybinės priemonės yra būtinos santvarkose, kuriose politiniai sprendi-

---

[2] Žr., pvz., *Democracy Report 2026: „Unraveling The Democratic Era?"*, Staffan I. Lindberg (red.), https://www.v-dem.net/publications/democracy-reports/; arba „*The Growing Shadow of Autocracy*", Freedom in the World 2026, https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2026/growing-shadow-autocracy.

[3] Žr. pvz. Laurent Pech and Kim Lane Scheppele, „Illiberalism Within: Rule of Law Backsliding in the European Union", *Cambridge Yearbook of European Law*, 2017; George Katrougalos, Bertrand Mathieu, *The Crisis of Liberal Democracy Diagnostics and Therapies* (Intersentia, 2023); Leander Møller Gøttck, *The Crisis of Liberal Democracy in Contemporary Novelsor The Continuation of History* (Routledge, 2025); Mark Graber, Sanford Levinson and Mark Tushnet (eds.), *Constitutional Democracy in Crisis?* (Oxford University Press, 2018), ir daugelis kitų.

[4] Kim Lane Scheppele, „Rights into Structures: Judging in a Time of Democratic Backsliding", *German Law Journal*, 26(2) (2025): 255–273.

[5] Aziz Huq, Tom Ginsburg, *How to Save a Constitutional Democracy* (University of Chicago Press, 2018).

[6] Kaip rodo Lenkijos, Vengrijos ir kitų valstybių pavyzdžiai, būtent konstituciniai teismai tampa pirmuoju taikiniu, kurį siekiama neutralizuoti, kad suplanuotas reformas būtų galima įgyvendinti sklandžiai. Žr. pvz. Wojciech Sadurski, *Poland's Constitutional Breakdown* (Oxford, 2019).

mai priimami remiantis įstatymo raide ir ignoruojant įstatymo dvasią[7].

Stiprių konstitucinių teismų iškilimas XX a. sutampa su vis ryškėjančiomis pastangomis apsaugoti demokratijas nuo autoritarinių jėgų[8]. Svariai argumentuoti konstitucinių teismų sprendimai, ypač poliarizuotose visuomenėse atgarsį turinčiose jautriose bylose, yra viena iš priemonių, neleidžiančių peržengti teisinės valstybės imperatyvų brėžiamų raudonųjų linijų. Argumentavimo kokybė ir įtikinamumas lemia ne tik priimto sprendimo autoritetą, bet ir visuomenės pasitikėjimą konstitucinės justicijos institucija, demokratinėmis vertybėmis ir valstybe apskritai.

Būtent čia esminę reikšmę įgyja strateginis teismų dialogas, kai pasitelkiant kitų demokratinių valstybių konstitucinių teismų sprendimus ar tam tikrus tarptautinius dokumentus, tos raudonosios linijos, kurių valdžios institucijos negali peržengti be rizikos izoliuotis nuo bendros Vakarų teisinės tradicijos, dar labiau paryškinamos. Remdamasis už vienos valstybės ribų išeinančia autoritetinga nuomone, nacionalinis konstitucinis teismas savo poziciją sutvirtina universaliu standartu, kuriam priešintis tampa politiškai brangu. Teisėjai, kalbėdamiesi vieni su kitais, remdamiesi vieni kitais, sukuria pasaulinį teisinės valstybės šydą, kurį vietos politikams tampa sunkiau perplėšti[9].

Lyginamoji analizė tapo svarbi konstitucinei evoliucijai nuo pat tada, kai pasaulyje paplito modernios konstitucijos koncepcijos idėja[10]. Straipsnyje analizuojama, kaip Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, remdamasis užsienio valstybių konstitucinių teismų jurisprudencija ir tarptautinių institucijų, visų pirma Venecijos komisijos, nuomonėmis, stiprina savo sprendimų argumentaciją. Minėtų šaltinių pasitelkimas sprendžiant konstitucinės justicijos bylas nagrinėjamas ne kaip mechaniškas skolinimasis, o kaip sąmoningas teisminis dialogas, rodantis, kad demokratinės vertybės, kurios plėtojamos konkrečioje byloje, yra visuotinai pripažintos ir ginamos, o jas ginančių teismų bendruomenė yra plati ir vieninga, net jei baigiamajame akte dėstoma koncepcija nepriimtina daliai visuomenės ar valdančiajai daugumai. Straipsnyje apžvelgiamos bylos yra labiau iliustratyvūs, ne reprezentatyvūs išorės teisės šaltinių naudojimo konstitucinėje jurisprudencijoje pavyzdžiai.

1. KONSTITUCINĖS JURISPRUDENCIJOS INTERNACIONALIZAVIMAS KONSTITUCINIŲ TEISMŲ PRAKTIKOJE

Lyginamoji konstitucinė analizė labai svarbi aiškinant daugumą, jei ne visas, konstitucijas. Tai ypač atsispindi konstitucinių teismų priimamuose sprendimuose, kuriuose

---

[7] András Sajó, *Ruling by Cheating: Governance in Illiberal Democracy* (Cambridge University Press, 2021).

[8] Samuel Issacharoff, „Comparative constitutional law as a window on democratic institutions“, in Erin F. Delaney, Rosalind Dixon (eds.) *Comparative Judicial Review* (Edward Elgar Publishing, 2018), 61.

[9] Anne-Marie Slaughter, *A New World Order* (Princeton University Press, 2004).

[10] Cheryl Saunders, „The role of comparative materials in constitution interpretation“, in Sujit Choudhry, Catherine O'Regan, and Carlos Bernal-Pulido (eds.) *Constitutional Interpretation* (Edward Elgar Publishing, 2025), 327.

aiškinamos nacionalinių konstitucijų nuostatos. Mokslinėje literatūroje taip pat kalbama apie „konstitucinį skolinimąsi", „konstitucinius transplantus"[11], „tarpusavio įtaką" ar „konstitucinių idėjų migraciją"[12], pabrėžiant, kad konstituciniams teismams turi poveikį kitose valstybėse priimti sprendimai, vadinasi, konstituciniai klausimai seniai peržengė vienos valstybės sienų ribas. Ran Hirschl pastebi, kad intensyvus konstitucinių idėjų eismas lydimas atsiradusios vadinamosios generinės konstitucinės teisės; tai tarsi konstitucinės teisės esperanto kalba, atsispindinti konstitucinių teismų sprendimuose ir argumentacijoje, visų pirma žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje[13].

Atsižvelgiant į skirtingų teisės sistemų ypatumus, matyti, jog užsienio konstitucinių teismų jurisprudencija dažniau turėtų būti remiamasi bendrosios teisės šalyse, kuriose vadovavimasis, visų pirma, savais precedentais, yra teisės tradicijos dalis ir pagrindinė normų aiškinimo taisyklė (išimtis yra JAV Aukščiausiasis Teismas, vis dar gan rezervuotai žiūrintis į užsienio šalių sprendimus). Kontinentinės teisės tradicija besivadovaujančiose valstybėse konstitucinių teismų polinkis remtis užsienio teismų sprendimais varijuoja nuo strateginio iki atsargaus, selektyvaus ar apskritai nenoro į juos referuoti[14], nenorint sumenkinti nacionalinės konstitucijos reikšmės. Tačiau net ir šiais atvejais neatmestina, jog tokie sprendimai konstitucinių teismų teisėjams yra žinomi, ypač spartaus technologijų vystymosi laikais, kai net ir užsienio kalba surašytą sprendimą perskaityti kliūčių nebėra. Tad implicitinė užsienio sprendimų konstitucinės teisės vystymuisi įtaka, nors ir sunkiau išmatuojama, neturėtų būti nuvertinama.

1.1. Konstitucinis universalizmas vs. teisinis nacionalizmas: užsienio šaltinių legitimumo dilema

Demokratijos plėtra, ypač griuvus Berlyno sienai, buvo nuolat lydima keitimosi gerąja praktika ir įkvėpimo vieniems iš kitų paieškų. Liberalios demokratijos idėjų sklaida naujai priimtose konstitucijose paskatino globalaus konstitucionalizmo fenomeną. Kaip pažymi A.-M. Slaughter, šiuolaikiniai teisėjai nebeveikia izoliuotose nacionalinėse sistemose, jie formuoja transnacionalinius tinklus, kuriuose keisdamiesi idėjomis kuria globalią teisinę kalbą. Ši tinklaveika leidžia nacionaliniam teismui savo sprendimą pateikti ne kaip subjektyvią vidaus interpretaciją, o kaip dalį platesnio, universalaus teisinio standarto, kurio ignoravimas reikštų teisinę valstybės saviizoliaciją[15]. Savaime suprantama, konstitucinių

[11] Vlad F. Perju, „Constitutional Transplants, Borrowing and Migrations", in Michel Rosenfeld and András Sajó (eds), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (OUP, 2012), 1304.

[12] Sujit Choudhry, *The Migration of Constitutional Ideas* (Cambridge University Press, 2009).

[13] Ran Hirschl, „From Comparative Constitutional Law to Comparative Constitutional Studies", *International Journal of Constitutional Law*, Nr. 11 (2013): 1.

[14] Tania Groppi, Marie-Claire Ponthoreau, Irene Spigno, *Judicial Bricolage: The Use of Foreign Precedents by Constitutional Judges in the 21st Century* (Hart Publishing, 2025).

[15] Anne-Marie Slaughter, *A New World Order* (Princeton University Press, 2004).

teismų teisėjams tenka atsakomybė tinkamai parinkti cituojamus užsienio teismų sprendimus, atpažinti ir suprasti užsienio bylos kontekstą, kad konstitucinės idėjos nebūtų perkeliamos į visiškai joms nepritaikytą terpę iš absoliučiai kitokios kultūrinės, socialinės ar teisinės aplinkos. Nors, kaip matyti ir iš Lietuvos Konstitucinio Teismo sprendimų analizės, dažniausiai teismai nelinkę pasiaiškinti dėl cituojamų užsienio teismų sprendimų pasirinkimo. Itin retai užsienio jurisprudencija naudojama kaip *a contrario* argumentas, pabrėžiant nacionalinės teisės specifiškumą.

Netrūksta ir šios praktikos skeptikų. Klasika laikomas dviejų JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjų Antonin Scalia ir Stephen Breyer pokalbis apie tai, ar derėtų konstituciniams teismams sprendžiant bylas remtis komparatyvistine analize ir atsižvelgti į užsienio valstybių konstitucinių teismų sprendimus[16]. A. Scialia nebuvo įtikintas S. Breyerio argumentais, kad sprendžiant konstitucinės justicijos bylas ne tik įdomu, bet ir naudinga žinoti, ką panašiu klausimu yra pasakę užsienio kolegos, ypač įvertinus tai, kad visų tikslas yra tas pats, t. y. kuo geresnė žmogaus teisių apsauga, tad būtų paprasčiausiai neapdairu tuo nesidomėti. A. Scalia nuomone, konstituciniai teismai, nurodydami užsienio konstitucinę jurisprudenciją, paprastai atsirenka tik tą, kuri palanki jų pasirinktam sprendimui, tad tokie pavyzdžiai neparodo viso egzistuojančio paveikslo. Be to, pasak jo, nė vienas užsienio teismas negalėtų pasakyti, kaip geriausiai reikėtų išaiškinti nacionalinės konstitucijos nuostatas – originali konstitucijos nuostatų prasmė slypi tik joje pačioje ir jokie užsienio teismų, net ir itin autoritetingų, sprendimai negali lemti konstitucijos nuostatų aiškinimo. Tokia praktika, kai nacionalinės konstitucijos nuostatų aiškinimas yra nulemtas užsienio teismų nuomonių, netgi gali kelti grėsmę valstybės suverenitetui. Šis kritiškas teisėjo A. Scalia požiūris atsispindi ir jo atskirojoje nuomonėje *Roper v. Simmons* byloje, kurioje jis pabrėžia, kad nacionalinės konstitucijos nuostatų prasmė negali priklausyti nuo to, kaip tai suprantama kitose valstybėse[17]. Klasikinio originalistinio ir tekstualistinio konstitucijos aiškinimo šalininkas A. Scalia laikėsi nuomonės, kad konstitucijos prasmė turi būti nustatoma remiantis jos tekstu, istorija ir nacionaline teisine tradicija, taip užtikrinant tiek interpretacinį nuoseklumą, tiek demokratinį legitimumą, o ne „importuojama“ iš išorės.

Priešinga pozicija dėstoma toje byloje pateiktoje teisėjo Anthony Kennedy nuomonėje, kurioje jis teigia, kad tarptautinė praktika gali būti patvirtinantis (angl. *confirmatory*) argumentas Aukščiausiojo Teismo sprendime; jei egzistuoja platus tarptautinis konsensusas (pvz., prieš nepilnamečių mirties bausmę), tai sustiprina išvadą, jog tai (tokia bausmė) prieštarauja „besivystantiems padorumo standartams, kurie žymi brandžios visuomenės progresą“[18]. Tai, kad JAV Aukščiausiasis Teismas atsižvelgia į minėtą tarptautinį konsen-

[16] Norman Dorsen, „The relevance of foreign legal materials in U. S. constitutional cases: A conversation between Justice Antonin Scalia and Justice Stephen Breyer“, *International Journal of Constitutional Law*, Volume 3, Issue 4 (2005): 519–541.

[17] Atskiroji teisėjo Antonin Saclia nuomonė JAV Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 1 d. sprendimui byloje *Roper v. Simmons*, https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/03-633.

[18] Teisėjo Anthony Kennedy nuomonė JAV Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 1 d. sprendimui byloje *Roper v.*

susą, liudija daugiau nei pusės amžiaus praktika, kurioje gausu nuorodų į užsienio teismų sprendimus. Tiesa, tokią praktiką palankiai savo pasisakymuose vertinusios teisėjos Sandra Day O'Connor ir Ruth Bader Ginsburg susilaukė net grasinimų mirtimi, o vienas senatorius teigė, jog užsienio teisės naudojimas JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimuose galėtų būti apkaltos pagrindas[19].

Užsienio šalių konstitucinių teismų sprendimai neturi privalomosios teisinės galios nacionalinės konstitucijos nuostatų interpretacijai, jie, geriausiu atveju, yra idėjų konstitucinės doktrinos vystymui šaltinis. Tad visos baimės, susijusios su užsienio teismų sprendimų naudojimu, tokios, kaip užsienio teisės dominavimo, teisminio aktyvizmo ar nepažįstamų dalykų[20], yra nepagrįstos. Atvirkščiai, vengimas domėtis kitų šalių jurisprudencijos plėtra ir izoliavimasis savoje sistemoje netgi gali būti laikoma provincialumu[21]. Problemiška ne užsienio teisė, įskaitant teismų sprendimus, o tai, kad ji kartais naudojama neadekvačiai ar dirbtinai[22].

Poreikis cituoti užsienio valstybių konstitucinių teismų sprendimus konstitucinės justicijos bylose paprastai būna nulemtas pačios nagrinėjamos bylos specifikos. Užsienio valstybių konstitucine jurisprudencija gali būti remiasi bent dviem atvejais:

1) Kai sprendžiamas visuomenei aktualus ir jautrus klausimas, o konstitucinio teismo sprendimas žada būti toks, kuris galimai neatspindi daugumos visuomenės nuomonės ir norų; tokiais atvejais konstitucinis teismas, remdamasis užsienio valstybių teismų jurisprudencija, parodo susiformavusias konstitucinės minties plėtros tendencijas, siekdamas pagrįsti, kad sprendimas, kurį rengiamasi priimti, jau yra įtvirtintas kitose demokratinėse valstybėse, kad panašų klausimą Vakarų valstybių teismai jau yra sprendę ir remdamiesi dažniausiai tais pačiais universaliais konstitucinės teisės principais, sudarančiais Vakarų Europos konstitucinį paveldą, klausimą yra išsprendę būtent tokiu būdu. Užsienio valstybių jurisprudencijos naudojimas konstitucinio teismo baigiamuosiuose aktuose reiškia solidų nacionalinio konstitucinio teismo priimamo sprendimo patvirtinimą.

Tokiais pavyzdžiais gali būti Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl mirties bausmės[23] arba visi trys nutarimai, kuriuose plėtojama konstitucinės šeimos sąvokos doktrina[24]. Pirmu atveju Konstituciniam Teismui, politikams nesusitariant tarpusavyje, teko būti ta ryžtinga institucija, kuri nedvejojama žengė žingsnį žmogaus teisių gynimo link; šiandien tai, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje pasaulio šalių, nebėra mirties bausmės, atrodo,

---

Simmons, ibid.

[19] Austen L. Parrish, „Storm in a Teacup: the U. S. Supreme Court's Use of Foreign Law", *University of Illinois Law Review*, 2 (2007): 645–646.

[20] *Ibid.*

[21] Bruce Ackerman, „The Rise of World Constitutionalism", *Virginia Law Review*, 83 (1997): 772–773.

[22] Parrish, *supra note*, 19: 657.

[23] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109–3004.

[24] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d., 2019 m. sausio 11 d., 2025 m. balandžio 17 d. nutarimai.

savaime suprantama, tačiau tuo metu nuomonių buvo įvairių, o ir pastaraisiais metais vis pasigirsta siūlymų ją grąžinti[25]. Nutarimuose dėl šeimos sąvokos Konstituciniam Teismui teko užduotis įtikinamai pasakyti, kad tradicinis šeimos suvokimas, kai ji suprantama tik kaip santuokos pagrindu sudaryta vyro ir moters sąjunga, jau neatitinka realybės ir tokia samprata negali būti kildinama iš Konstitucijos, skirtos ginti visų asmenų teises vienodai. Ar Konstitucinio Teismo argumentai, net gausiai iliustruoti užsienio konstitucinių ir supranacionalinių teismų jurisprudencija įtikino, vis dar galima diskutuoti.

2) Antruoju atveju konstituciniai teismai linkę remtis užsienio teismų jurisprudencija tada, kai sprendžiamas visiškai naujas nacionalinei teisinei sistemai ar konstitucinei justicijai klausimas ir iki tol nesuformuluota jokia oficialioji doktrina tuo klausimu arba ji neišplėtota būtent tuo konkrečiu aspektu. Šiuo atveju Konstitucinis Teismas analizuoja užsienio valstybių konstitucinius sprendimus ne tam, kad pagrįstų ir pastiprintų savo pasirinktą sprendimą, o kad pasisemtų įkvėpimo sprendimo paieškai. Kai kuriose bylose, kai užsienio konstitucinių teismų sprendimuose suformuluotų taisyklių skolinimasis ypač akivaizdus, galima kalbėti apie konstitucinius teisinius transplantus iš vienos teisės sistemos į kitą.

Tokio atvejo pavyzdžiu galėtų būti kriminalinės žvalgybos, išplėstinio turto konfiskavimo, kurioje buvo keliamas nekaltumo prezumpcijos klausimas, bylos[26]. Pastarojoje atsakymo ieškota analizuojant Vokietijos teisę ir Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimus, kuriuose neįžvelgta nekaltumo prezumpcijos pažeidimo, taikant išplėstinį turto konfiskavimą tais atvejais, kai asmeniui nepavyko pagrįsti turimo turto kilmės. Taigi kitų valstybių, su panašiomis konstitucinėmis dilemomis susidūrusių anksčiau, rasti sprendimai ir doktrininės mintys gali būti įkvėpimo šaltiniu sprendžiant bylą Lietuvoje.

Užsienio valstybių patirties panaudojimo konstitucinėje jurisprudencijoje būdų taip pat yra ne vienas. Pagal užsienio konstitucinių teismų sprendimų poveikį konstitucinės doktrinos vystymuisi Ch. Saunders skiria tris pagrindinius jų naudojimo būdus: a) formuojamasis (ang. *formative*); b) patvirtinantis (ang. *confirmative*); ir c) savirefleksinis (ang. *self-reflective*)[27]. Kai užsienio konstitucinių teismų jurisprudencija turi formuojamąjį poveikį, ji svariai prisideda prie nacionalinės konstitucinės doktrinos plėtojimo krypčių. Tai dažniausiai nutinka, kai užsienio teismo sprendime suformuluotas aiškus atsakymas į sprendžiamą problemą. Tokiais atvejais bylą sprendžiantis konstitucinis teismas turi būti įsitikinęs, kad užsienio sprendimas tinkamas nagrinėjamai situacijai. Kai užsienio teismų sprendimai nacionalinės konstitucinės jurisprudencijai turi formuojamąjį poveikį, jie dažniausiai adaptuojami vietiniam kontekstui, neperimami pažodžiui. Formuojamąjį poveikį užsienio teismų sprendimai gali turėti, kai, kaip aprašyta aukščiau, sprendžiamas visai naujas neišplėtotas konstitucinėje justicijoje klausimas.

---

[25] „Pusė gyventojų pasisako už mirties bausmę“, *Sprinter tyrimai*, 2023 m. gegužės 27 d., https://spinter.lt/puse-gyventoju-pasisako-uz-mirties-bausme/.

[26] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas (dėl kriminalinės žvalgybos), 2024 m. spalio 12 d. nutarimas (dėl išplėstinio turto konfiskavimo).

[27] Saunders, *supra note*, 10: 329.

Patvirtinantį ar pastiprinantį poveikį turintys užsienio teismų sprendimai paaiškina pasirinktą nacionalinio konstitucinio teismo sprendimą ir gali būti naudojami strateginiais tikslais. Galiausiai, savirefleksinio pobūdžio užsienio sprendimų naudojimas padeda geriau suprasti nacionalinę konstitucinę problemą ar pamatyti ją kitoje šviesoje.

Bet kuriuo atveju, užsienio konstitucinių teismų sprendimų naudojimas konstitucinės justicijos byloje priklauso nuo konkrečios bylos pobūdžio, nuo joje keliamo klausimo prigimties (ar tai klausimas, susijęs su universalių konstitucinių vertybių interpretavimu, ar kylantis iš savito nacionalinio konteksto) ir to, kiek tuo klausimu nacionalinė konstitucinė doktrina jau išplėtota (jei ji yra gausi, natūralu, pirmiausia sprendžiant naują bylą bus remiamasi jau suformuota esančia doktrina). Pastebima ir tai, kad užsienio konstitucinių teismų sprendimais labiau linkę remtis abstrakčią konstitucinę kontrolę vykdantys konstituciniai teismai (įsteigti kaip specializuotos konstitucinės kontrolės institucijos) nei tie, kurie vykdo konkrečią konstitucinę kontrolę nagrinėjamose civilinėse, baudžiamosiose ar administracinėse bylose (difuzinės konstitucinės kontrolės modelis), be kita ko, dėl to, kad, kitaip nei bendrosios kompetencijos teismai, kuriems pavesta konstitucinės kontrolės funkcija ir kurie dažniausiai sudaryti iš karjeros teisėjų, specializuotų konstitucinių teismų sudėtyje yra ir teisės mokslininkų, kuriems lyginamosios analizės metodas gerai žinomas[28].

Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje plačiai nepaaiškinama, kodėl konkrečioje byloje nuspręsta remtis užsienio valstybių praktika. Dažniausiai neanalizuojamos ir bylos, kurioje priimtas sprendimas, į kurį referuojama, aplinkybės ir kontekstas. Konstitucinio Teismo nutarimuose paprasčiausiai pažymima, kad nagrinėjamos bylos kontekste „aktualu atsižvelgti" į panašią kitų valstybių konstitucinių teismų suformuotą jurisprudenciją. Galbūt toks neapibrėžtumas taip pat prisideda prie tokios praktikos kritikos[29]. Vis dėlto kartu tai parodo, kad užsienio valstybių konstitucinė jurisprudencija dažniausiai vaidina pastiprinantį, o ne lemiamą vaidmenį priimant konstitucinį sprendimą. Tad diskusijos klausimas turėtų būti ne tai, ar cituoti užsienio valstybių konstitucinių teismų sprendimus, ar geriau to nedaryti, o ar konkrečioje byloje tai buvo padaryta tinkamai.

1.2. Tarptautinis teisėjų dialogas kaip demokratijos stiprinimo įrankis

Nacionalinių konstitucinių teismų sprendimas remtis užsienio valstybių konstitucine patirtimi nėra tik akademinis smalsumas: kaip minėta, užsienio valstybių praktika gali būti naudojama tiek konstitucinės bylos problemos paplitimui iliustruoti, tiek teismo pozicijai ir argumentacijai pastiprinti. Tokia pastiprinanti konstitucinių sprendimų argumentacija tampa ypač svarbi A. Sajó aprašyto „valdymo sukčiaujant" (angl. *ruling by cheating*) laikais,

[28] Saunders, *supra note,* 10: 335.

[29] Pavyzdžiui, Vaidotas A. Vaičaitis *bernardinai.lt* pasirodžiusioje publikacijoje „Teisėkūra ar teisėsauga? Konstitucinio Teismo žingsnis už įgaliojimų ribų" kelia klausimą, ar Konstitucijos aiškinimą gali lemti Europos ar užsienio šalių teismų sprendimų „tendencijos", https://www.bernardinai.lt/vaidotas-a-vaicaitis-teisekura-ar-teisesauga-konstitucinio-teismo-zingsnis-uz-igaliojimu-ribu/.

kai autokratinio tipo ar populistiniai lyderiai bando manipuliuoti teisinėmis priemonėmis, siekdami sugriauti demokratiją iš vidaus. Sajó pabrėžia, kad tokiomis sąlygomis konstituciniam teismui pasitelkus užsienio precedentus, jie tampa strateginiu apsauginiu skydu, papildomai suteikiančiu nacionaliniam teismui legitimumo, leidžiančiu atlaikyti politinį spaudimą ir apginti demokratinę santvarką remiantis autoritetu, kuris kyla už nacionalinės jurisdikcijos ribų[30].

Konstituciniai teismai užsienio teismų sprendimais labiau linkę remtis bylose, kuriose aiškinamos su žmogaus teisių ir laisvių apsauga susijusios nacionalinės konstitucijos nuostatos, kurios, preziumuojama, remiasi universaliu supratimu ir minimaliais tarptautiniais standartais, nei bylose, kuriose keliamas valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykiu klausimas[31]. Daugiau iššūkių kelia lyginamasis metodas bylose, susijusiose su valstybės institucine architektūra, tačiau ir tokiose bylose teismams tenka aiškinti bendruosius valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, valdžios galių ribojimo principus. Vis dėlto, konstitucinio teismo sprendimas, priimtas išanalizavus susijusią užsienio valstybių praktiką, atrodo labiau pasvertas ir apmąstytas, net jei bylos rezultatas yra toks pats[32].

Šiandien pasaulyje veikiantys konstituciniai teismai skiriasi savo įsteigimo laikotarpiu, pasirinktu konstitucinės kontrolės modeliu, formuojama jurisprudencija, autoritetu visuomenėje ir tarp kitų valstybių. Vieni jų turi daugiau sekėjų, taigi labiau gerbtini konstitucinės nuomonės formuotojai, kiti iš jų daugiau semiasi idėjų, jas skleisdami toliau. Užsienio valstybių konstitucinių teismų sprendimai kaip *soft law* šaltinis nacionalinės konstitucijos normoms aiškinti būdingas jaunesnės demokratijos valstybėms, kurios, turėdamos trumpesnę konstitucionalizmo patirtį, nevengia vadovautis labiau patyrusių valstybių konstitucinių teismų, jau susidūrusių su panašiomis konstitucinės justicijos problemomis, patirtimi, nors ši taisyklė nėra absoliuti. Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nuorodos į užsienio konstitucinių teismų sprendimus pateikiamos nuo 2001 m.[33], kai iliustratyvių doktrininių pavyzdžių reikėjo parodyti, kad konstitucinis draudimas mažinti teisėjo atlyginimą yra plačiai paplitęs konstitucinis principas, nors, tikėtina, užsienio valstybių teismų sprendimais rengiant nagrinėti konstitucinės justicijos bylas domėtasi visada.

Europoje didžiausiu influenceriu, arba nuomonės formuotoju, ko gero, laikytinas Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, šiemet skaičiuojantis septyniasdešimt penktus savo veiklos metus[34]. Tad neatsitiktinai šis teismas svariai prisidėjo formuojantis Lietuvos

[30] András Sajó, *Ruling by Cheating: Governance in Illiberal Democracy* (Cambridge University Press, 2021).

[31] Sanders, *supra note*, 10: 335.

[32] Claire L'Heureux-Dubé, „The Importance of Dialogue: Globalization and the International Impact of the Rehnquist Court", *Tulsa Law Journal*, 34 (1998): 39.

[33] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime sprendžiant dėl teisėjų atlyginimų mažinimo pažymėta, kad lietuviškoji „konstitucinė doktrina derinasi su demokratinių šalių konstitucijų nuostatomis bei konstitucinėmis doktrinomis", ir cituojamos Čekijos Konstitucinio Teismo, Kanados Aukščiausiojo Teismo ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo sprendimų nuostatos.

[34] Tania Groppi ir kt., išanalizavę 31 valstybės užsienio precedentus, prie įtakingiausių taip pat priskiria JAV ir

Konstituciniam Teismui. Tiek pirmasis Konstitucinio Teismo pirmininkas Juozas Žilys, tiek tuometis teisėjas, vėliau tapęs pirmininku Kęstutis Lapinskas ne kartą yra pasakoję, kad naujai įkurtai konstitucinės kontrolės institucijai viską reikėjo sukurti nuo pačių pradžių. Lietuvos teisinėje sistemoje nebuvo pavyzdžio, kaip reikėtų išdėstyti Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, kaip organizuoti jo veiklą apskritai. Tad nuo pat įkūrimo Konstitucinis Teismas aktyviai bendradarbiavo su Vokietijos Federaliniu Konstituciniu Teismu ir šio teismo jurisprudencija dažnai rėmėsi kaip teisės aiškinimo šaltiniu, net jei tai ne visuomet atsispindėjo Konstitucinio Teismo teisės aktų galutiniame tekste[35]. Konstitucinio Teismo nutarimuose taip pat pateikiamos nuorodos į daugelio kitų Europos valstybių konstitucinių teismų sprendimus, taip pat kelis kartus nurodyti JAV ir Kanados Aukščiausiųjų Teismų sprendimai.

Tačiau pasitaiko ir kritiškai užsienio konstitucinių teismų sprendimų naudojimą Lietuvos Konstitucinio Teismo tekstuose vertinančių autorių. Antai, Konstituciniam Teismui priėmus 2023 m. spalio 4 d. nutarimą dėl galimybių paso konstitucingumo[36], socialiniuose tinkluose pasirodė pastebėjimų, kad Konstitucinis Teismas šį nutarimą „nusirašė" nuo prancūzų ir austrų. Vis dėlto, nors iš esmės „nusirašinėjimas" kaip reiškinys turi neigiamą atspalvį, nes „nusirašinėja" tie, kurie patys nieko nemoka, šiuo atveju tai vertinti reikėtų visiškai kitaip. Vis labiau globalėjančiame pasaulyje skirtingų valstybių konstituciniai teismai susiduria su tomis pačiomis problemomis (COVID-19 situacija buvo unikali tuo, kad vienodai aktuali visoms valstybėms[37]), kurių sprendimui remiasi tais pačiais universaliais konstitucinės teisės principais ir vertybėmis, sudarančiomis konstitucinės teisės paveldą – siekiu puoselėti demokratiją, saugoti žmogaus teises, užtikrinti teisinės valstybės principo įgyvendinimą. Taigi būtų neįžvalgu ir trumparegiška nesidomėti, kaip tą klausimą sprendė kiti teismai, ypač turint mintyje, kad jų pozicija, sprendimas ar argumentai niekaip Konstitucinio Teismo nesaisto. Tad užsienio valstybių konstitucinių teismų sprendimai yra praktinės išminties šaltinis, sprendžiant sudėtingas konstitucines dilemas, kai pozityviosios teisės

---

Kanados Aukščiausiuosius Teismus ir Pietų Afrikos Respublikos Konstitucinį Teismą. Groppi et al., *supera note*, 14: 713. Tarp įtakingiausių šie teismai išlieka jau ne vienus metus. Taip pat žr. Tania Groppi, Marie-Claire Ponthoreau, *The use of foreign precedents by constitutional judges* (Hart Publishing 2013), 411.

[35] Plačiau žr. Jolita Miliuvienė, "German Legal Thought in Lithuanian Constitutionalism. The Impact of the Jurisprudence of the Federal Constitutional Court on Lithuanian Constitutional Development", iš: Matthias Jestaedt, Anna-Bettina Kaiser, Angelika Nußberger, Andreas Voßkuhle (red.) *Der Blick von außen – A View from Outside* (Mohr Siebeck, 2026), 495-512.

[36] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. spalio 4 d. nutarimas, TAR, 2023-10-04, Nr. 19560.

[37] Daugumoje pasaulio valstybių siautė tas pats virusas, sukeldamas tokias pat grėsmes žmonių sveikatai ir gyvybei, ir nors atskirų valstybių priemonės, pasirinktos kovai su šiuo virusu, ir galėjo skirtis, fundamentalūs klausimai dėl žmogaus teisių ribojimo buvo tie patys, o ir pagrindines žmogaus teises ir laisves ginančios konstitucijų nuostatos neretai būna suformuluotos labai panašiai. Taip pat žr. Toma Birmontienė, Jolita Miliuvienė, „Competition of State Powers During the COVID-19 Pandemic", *Teisė*, Vol. 123 (2022): 24–37; Toma Birmontienė, Jolita Miliuvienė, „Pandemijos iššūkiai žmogaus teisėms ir laisvėms", iš *Lietuvos teisė 2020: esminiai pokyčiai* (Vilnius, 2021), 47–65.

instrumentų nebeužtenka[38]. Todėl nesutiktina, kad, kaip teigia ir kai kurie lietuvių mokslininkai, užsienio valstybių teismų sprendimai negali būti cituojami Konstitucinio Teismo nutarime, nes taip gali sudaryti įspūdį, jog pastarieji sprendimai gali turėti įtakos Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimui[39].

Demokratijos recesijos laikais politizuotos tampa ir žmogaus teisės, ypač mažumoms priklausančių grupių apsauga. Tai, kad demokratija neturi virsti daugumos diktatūra, o konstitucija saugo kiekvieną individą, sau patogiose situacijose būtų linkusios pamiršti kraštutinių politikos krypčių partijos ar jų atstovai, siekdami rinkėjų palankumo. Tai priminti joms išlieka konstitucinių teismų pareiga. Sprendžiant politiškai jautrias bylas užsienio praktika sustiprinta argumentacija turėtų į savo pusę palenkti abejojančius. Paskutinėje „šeimos sampratos sagos" byloje[40] Konstitucinis Teismas, prieš išsakydamas konstitucinius argumentus dėl to, kad net ir vienos lyties šeimos privalo turėti teisinę apsaugą ir nebūti diskriminuojamos, palyginti su kitokios sudėties šeimomis, pateikė išsamią užsienio konstitucinių ir supranacionalinių teismų jurisprudencijos apžvalgą, kurioje tos pačios lyties šeimos traktuojamos kaip lygiavertės, o sprendimų priėmėjams nustatoma pareiga jų teisinį statusą sureguliuoti nepažeidžiant lygiateisiškumo principo.

Ar Konstitucinis Teismas minėtas bylas (arba bet kurią kitą bylą, kurioje referuojama į užsienio valstybių konstitucinių teismų sprendimus) būtų išsprendęs kitaip, jei joje nebūtų minimi užsienio teisės šaltiniai? Ar Konstitucinio Teismo pozicija būtų labiau priimtina, nes „nacionalinė", tik „mūsų"? Visų pirma, Konstitucinio Teismo sprendimas būtų visiškai tas pats – tiek nurodant, tiek nenurodant baigiamajame akte užsienio teisės šaltinius, sprendimas grindžiamas tik Lietuvos Konstitucijos nuostatomis ir negalėtų būti kitoks (na, galėtų, jei teisėjai pasirinktų kitokį Konstitucijos aiškinimą). Lietuvos Respublikos Konstitucija, kitaip nei kam nors kartais gali pasirodyti, neaiškinama užsienio valstybių konstitucijų ar tų valstybių konstitucinių teismų jurisprudencijos pagrindu[41]. Visų antra, parodymas, kad toks sprendimas atitinka bendrą europinę ar pasaulinę tendenciją, tik pastiprina konkretų pasirinkimą. Trečia, užsienio sprendimų, kuriuos analizavo Konstitucinio Teismo teisėjai, spręsdami bylą, nurodymas baigiamajame akte prisideda prie argumentacijos skaidrumo ir pateikiamų argumentų aiškumo. Ir, galiausiai, jei Konstitucinis Teismas nuspręstų bylą spręsti visiškai priešingai, tam reikėtų itin įtikinančių argumentų.

---

[38] Choudhry, *supra note* 2.

[39] Vaidotas A. Vaičaitis, „Neparašyta atskiroji nuomonė „Galimybių paso" konstitucinėje byloje", *Teisė.pro*, 2023 m. spalio 14 d., https://www.teise.pro/index.php/2023/10/14/v-a-vaicaitis-neparasyta-atskirojo-nuomone-galimybiu-paso-konstitucineje-byloje/.

[40] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 17 d. nutarimas, TAR, 2025-04-17, Nr. 6803.

[41] Taip teigiama daugelyje Vaidoto A. Vaičaičio publikacijų, pvz. „Komentaras dėl Stambulo konvencijos ir Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvados „Dėl Stambulo konvencijos nuostatų suderinamumo su Konstitucija", *Teise.pro*, 2024 m. balandžio 3 d., https://www.teise.pro/index.php/2024/04/03/v-a-vaicaitis-komentaras-del-stambulo-konvencijos-ir-konstitucinio-teismo-2024-m-kovo-14-d-isvados-del-stambulo-konvencijos-nuostatu-suderinamumo-su-konstitucija/.

Puikiu pavyzdžiu, kai konstitucinės justicijos byla sprendžiama ignoruojant panašius užsienio valstybių konstitucinių teismų sprendimus ir (arba) Venecijos komisijos nuomones, yra Bulgarijos Konstitucinio Teismo 2018 m. liepos 27 d. sprendimas dėl Stambulo konvencijos nuostatų nesuderinamumo su Bulgarijos Konstitucija[42]. Šiame sprendime išdėstyta Bulgarijos Konstitucinio Teismo argumentacija mokslininkų vertinama kaip nekokybiška, o pats teismas, priėmęs tokį sprendimą, kaltinamas pamynęs pagrindinę savo misiją – ginti žmogaus teises[43]. Konstitucinis Teismas taip pat kaltinamas politikavimu, o jo sprendimas įvardijamas kaip „ekstraordinarinė konstitucinė ataka, lėmusi ilgalaikes pasekmes visuomenei, kurias bus labai sudėtinga ištaisyti“[44]. Toks visiškai savitas, absoliučiai skirtingas nei likusios tarptautinės bendruomenės Stambulo konvencijos nuostatų supratimas ir itin siauras nacionalinės Konstitucijos nuostatų aiškinimas, moteris sutapatinant su motinomis, toli gražu nei stiprina demokratinę teisinę valstybę, nei didina jos atsparumą vidaus ir išorės grėsmėms. Greičiau atvirkščiai, populistiniams oponentams, linkusiems neigti ar siaurinti žmogaus teises, ignoruoti mažumoms priklausančias grupes, įduodamas itin galingas konstitucinio lygmens ginklas nelygybę ir diskriminaciją gilinantiems naratyvams skleisti toliau.

Tad apibendrinant konstatuotina, jog užsienio valstybių konstitucinių teismų sprendimai prisideda prie bendrų konstitucinės justicijos tendencijų formavimosi, o, poreikiui esant, gali pastiprinti nacionalinių konstitucinių teismų poziciją tose bylose, kurios reikšmingai stiprina demokratiją ir didina jos atsparumą. Užsienio sprendimų prieinamumas vystantis technologijoms ir jų naudojimo dažnumas leidžia kalbėti apie konstitucinių normų ir jų taikymo praktikos konvergenciją. Vis dėlto šioji konvergencija nereiškia homogeniškumo, o užsienio valstybių konstituciniai pavyzdžiai tik informuoja, o ne diktuoja privalomas taisykles, tad tai netrukdo išsaugoti konstitucijos savitumo ir kiekvienos šalies konstitucinės tapatybės, kurios negali pakeisti daugybė transnacionalinių veiksnių, vienaip ar kitaip veikiančių konstitucinės jurisprudencijos plėtrą.

2. GAL PADĖTŲ SUPRANACIONALINIS KONSTITUCINIS ARBITRAS?

Grėsmės demokratijai ir bandymai ją sunaikinti iš vidaus[45], pasinaudojant „konstitucine apgaule“[46], kai demokratinių vertybių nepaisoma prisidengus sąmoningu visų demokratinių

[42] Bulgarijos Konstitucinio Teismo 2018 m. liepos 27 d. sprendimas Nr. 13 byloje Nr. 3/2018.

[43] Žr., pvz., Ruzha Smilova, „The Ideological Turn in Bulgarian Constitutional Discourse. The Rise Against 'Genders'“, iš *Critical Essays on Human Rights Criticism*, red. András Sajó ir Renáta Uitz (Eleven Publishing International, 2020), 177–197.

[44] Radosveta Vassileva, „A Perfect Storm: The Extraordinary Constitutional Attack against the Istanbul Convention in Bulgaria“, *Osteuropa Recht* 68, 1 (2022): 78–96.

[45] Plačiau žr. Kim Lane Scheppele, „Constitutional Coups and Judicial Review: How Transnational Institutions Can Strengthen Peak Courts at Times of Crisis (With Special Reference to Hungary)“, *Journal of Transnational Law and Contemporary Problems* 23,(2014): 51–117.

[46] Georges Liet-Veaux, *„La fraude à la Constitution“, Revue du droit public* (1943): 145.

procedūrų laikymusi, pirmenybę formai teikiant prieš turinį, nėra šių dienų reiškinys. Tačiau ypač pastarąjį dešimtmetį vis dažniau matyti piktnaudžiavimo konstitucionalizmu (angl. *abusive constitutionalism*) apraiškų, kai palyginti lengvai sukuriama tokia valdymo schema, kuri atrodo demokratinė, bet iš tiesų iki galo tokia nėra[47].

Svarstant, kaip apginti demokratiją nuo gudrių politikų, kurie manipuliuoja pačių priimtomis teisėmis normomis, kartu pabrėždami savo įsipareigojimą demokratijai ir teisinei valstybei, R. Albert, remdamasis prieš daugiau nei dvidešimt penkerius metus M. Marzouki iškelta pasaulinio demokratijos teismo idėja[48], analizuoja galimybę steigti tarptautinį konstitucinį teismą[49], kuris spręstų, kaip valstybėms pavyksta laikytis demokratijos imperatyvų. Tai daugiau hipotetinė idėja, nes praktikoje, kaip nurodo R. Albert, toks teismas, visų pirma, susidurtų su autoriteto trūkumo, vykdytinumo nebuvimo ir valdymo problemomis, visų antra, sudėtinga būtų nuspręsti, kas laikytina tarptautine konstitucija[50], būsiančia teisėtumo matu. Be to, toks teismas, kadangi veiktų glaudžiai su valstybės suverenitetu susijusioje srityje, galėtų priimti tik rekomendacinius sprendimus. Šiuo aspektu R. Albert siūlomas tarptautinio konstitucinio teismo modelis skiriasi nuo jo pirmtakų, kurie tokią instituciją įsivaizdavo pilnaverčio teismo įgaliojimus turinčiu dariniu, pasiūlytojo[51]. Nepaisant išsakytų nuogąstavimų tokios tarptautinės institucijos realumu, kartu tai kvietimas demokratijos šalininkams burtis draugėn ir konstruktyviai ieškoti tinkamų sprendimų šiuolaikinių demokratijos grėsmių akivaizdoje.

Atsispirdama nuo R. Albert atliktos analizės, M. Safta svarsto, kad gal toks teismas *de facto* jau yra – tai Europos Tarybos komisija „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisija)[52]. Veikdama konstitucinės teisės srityje, ji jau seniai peržengė Europos regiono ribas, savo nariais ir stebėtojais priėmė daugelį užjūrio valstybių, reprezentuojančių visus žemynus[53]. Jos

---

[47] David Landau, „Abusive Constitutionalism“, 47 *U.C. Davis L. Rev.* (2013): 189.

[48] Moncef Marzouki, „Une structure judiciaire supranationale et indépendante pourrait agir en cas de scrutins truqués et rappeler les États au respect des libertés: Une Cour mondiale de la démocratie“, *Libération*, 1999 m. lapkričio 8 d., https://www.liberation.fr/tribune/1999/11/08/unestructure-judiciaire-supranationale-et-independante-pourrait-agir-en-casde-scrutins-truques-et-_290047.

[49] Richard Albert, „Does the World Need an International Constitutional Court?“, *Rutgers International Law and Human Rights Journal* 1, vol. 3 (2023). https://ssrn.com/abstract=4198354 arba http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4198354.

[50] *Ibid*.

[51] Tapęs Tuniso prezidentu po 12 metų M. Marzouki sukvietė *ad hoc* komitetą, kuriam pavedė parengti tokio tarptautinio konstitucinio teismo apmatus. Žr. „Project for the establishment of The International Constitutional Court“, ICCo Ad hoc Committee, Tunisas, 2014, https://moncefmarzouki.com/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2022/06/ICCo-Book-2014-Eng.pdf.

[52] Marieta Safta, „Is the Venice Commission the World's De Facto Constitutional Court?“, *Vienna Journal on International Constitutional Law (ICL)* (2026).

[53] Šiuo metu Venecijos komisiją sudaro 61 narys: 46 Europos Tarybos narės, taip pat Alžyras, Brazilija, Kanada, Čilė, Kosta Rika, Izraelis, Kazachstanas, Pietų Korėja, Kosovas, Kirgizstanas, Marokas, Meksika, Peru, Tunisas, Jungtinės Amerikos Valstijos (šios nustos būti susitarimo nare 2026 m. gruodžio 31 d.). Argentina, Japonija, Šventasis Sostas ir Urugvajus turi stebėtojų statusą. Duomenys iš Venecijos komisijos svetainės: https://www.coe.int/en/web/venice-commission/member-states.

priimami dokumentai vis dažniau atspindi pasaulinį, o ne vien tik europinį konstitucinį paveldą ir standartus[54]. Vertindama valstybių demokratijos pažangą ir pastangas, ji priima rekomendacines nuomones, kaip ir siūlė R. Albert, kuriose remdamasi universaliais tarptautiniais standartais, Konvencijos nuostatomis ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, analizuoja konkrečios valstybės situaciją. Be to, kaip nurodo M. Safta, galima kalbėti ir apie šiokius tokius pasaulio konstitucijos metmenis – Venecijos komisijos priimtą teisės viršenybės principo elementų sąrašą[55], geriau žinomą kaip *Rule of Law Check List*, kuris šiemet buvo atnaujintas įtraukiant papildomus elementus[56].

Nors Venecijos komisijos nuomonės iš tiesų leidžia harmonizuoti tam tikrus konstitucinės teisės standartus, o jos dokumentais pasirėmus konstituciniams teismams, jos formuluojamos taisyklės iš *soft law* virsta *hard law*[57], vis dėlto teismine institucija, kokia įsivaizduojamas bet kurios srities tarptautinis teismas, ji iki galo negali būti laikoma. Nuo teisminės ar net kvaziteisminės institucijos skiria jau vien tai, kad jos nuomonių ir kitų dokumentų priėmimo procedūra iki galo nereglamentuota[58], ekspertų (kurie galėtų būti prilyginami teismo teisėjams) skyrimas taip pat niekur nereglamentuotas, ir tai gali kelti abejonių ir dėl paskyrimo skaidrumo, ir dėl jų nepriklausomumo, net jei jie įpareigojami veikti nesivadovaujant juos skyrusios valstybės interesais. Tačiau net ir turėdama savo trūkumų, Venecijos komisija, priimdama savo patariamąsias nuomones ir taip reaguodama į valstybėse vykstančius demokratijos irimo procesus, gali būti tiek greitoji pagalba sunkumus patiriančioms valstybėms, tiek transnacionalinis forumas, kurio autoritetinga praktika gali pastiprinti nacionalinių konstitucinių teismų pozicijas ir taip tapti skydu nuo grėsmių demokratijai.

---

[54] Maxime St-Hilaire, „Richard Albert v The Venice Commission on Constitutional Amendments and the Rule of Law: A Systematic and Critical Comparison", *Manitoba Law Journal* Vol. 45, No. 1 (2021): 125.

[55] Safta, *supra note*, 52.

[56] *The updated rule of law checklist* (CDL-AD(2025)002), priimtas Venecijos komisijos 2025 m. gruodžio 12-13 d. plenarinėje sesijoje, https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2025)002-e.

[57] Tokių pavyzdžių yra ir Lietuvos Konstitucinio Teismo praktikoje, kaip antai, Gerosios referendumų praktikos kodekso (priimto Venecijos komisijos 2007 m. kovo 16–17 d. vykusioje 70-ojoje plenarinėje sesijoje) nuostata, kad rinkimų taisyklės negali būti keičiamos iki rinkimų likus ne daugiau nei pusei metų, tapo Lietuvos konstitucinės jurisprudencijos dalimi, pažymėjus, kad „su referendumo organizavimu susijusių santykių teisinio reguliavimo stabilumo užtikrinimo požiūriu kaip ydinga vertintina tokia situacija, kai toks teisinis reguliavimas reikšmingai pakeičiamas likus mažiau nei metams iki referendumo, juo labiau kai jis keičiamas jau paskelbus referendumą ir įsigalioja likus mažiau nei pusei metų iki jo, tačiau turi būti taikomas jau paskelbto referendumo vykdymui". Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 15 d. nutarimas, TAR, 2019-02-15, Nr. 2373. Plačiau apie Venecijos komisijos nuomonių įtaką Lietuvos konstitucinės jurisprudencijos plėtrai: Jolita Miliuvienė, „Soft law įtaka konstitucinės jurisprudencijos raidai" (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2020).

[58] Plačiau žr. Maartje de Visser, „A Critical Assessment of the Role of the Venice Commission in Processes of Domestic Constitutional Reform", *American Journal of Comparative Law*, 63, 963 (2015).

2.1. Venecijos komisijos ekspertinės nuomonės kaip konstitucinės teisės šaltinis ir jos vaidmuo formuojant europinę konstitucinę jurisprudenciją

Institucijos, konsultuojančios konstitucinės teisės klausimais, įsteigimo idėja grįsta siekiu teise ir teisinėmis priemonėmis įtvirtinti demokratiją, užtikrinti žmogaus teises ir teisinės valstybės vystymą jaunose demokratijose. Venecijos komisija plėtoja visuotinai pripažintas konstitucines vertybes, diegia teisinės valstybės principus, stiprina valstybių narių teisines sistemas, skatina demokratiją. Europos Taryba, sekdama valstybių narių teisinės kultūros formavimąsi, naudoja Venecijos komisiją kaip tam tikrą konstitucinės teisės standartus įvairiose srityse nustatantį mechanizmą[59]. Kitaip nei kitų organizacijų priimami rekomendaciniai teisės aktai, kurie dažniau yra ne teisinės, o politinės prigimties, Venecijos komisijos priimami aktai abejonių dėl savo teisiškumo nekelia – atvirkščiai, jie dažniausiai ir priimami tam, kad paveiktų atitinkamų valstybių teisės aktų kūrimą, tam tikro teisinio reguliavimo priėmimą ar koregavimą, inicijuotų reikiamus teisinės sistemos pokyčius[60].

Konstitucinės teisės, kuri kadaise buvo suprantama kaip išskirtinai nacionalinės teisės dimensija, srityje veikiančios tarptautinės institucijos funkcijos, veiklos principai, sudėtis, įtaka vykstantiems pokyčiams sulaukė nemažai mokslininkų dėmesio[61]. Nepaisant mokslinėje literatūroje išskiriamų jos trūkumų ar veiklos ribotumo, visuotinai sutariama, kad geriau yra tokia institucija nei jos nėra. Dabartiniais laikais išoriniai konstitucinio piktnaudžiavimo atvejų patikrinimai tampa dar svarbesni, ypač kai valstybės institucijos yra arba perimtos valdančios politinės daugumos žinion, arba negali atlaikyti politinio spaudimo.

Venecijos komisijos nuomonės formaliai yra neprivalomojo pobūdžio *soft law* aktai. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad priimdama tas nuomones, Venecijos komisija iš esmės vadovaujasi tais europinį konstitucinį paveldą sudarančiais standartais, neretu atveju kildinamais iš Konvencijos ir grindžiamais Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija, nebūtų taip paprasta paaiškinti jų nesilaikymą. Tad Venecijos komisijos nuomonės, net ir neturėdamos privalomosios galios, savotiškai drausmina konstitucinius teismus, kitas valstybės valdžios institucijas net ir tais atvejais, kai jais nesiremiama tiesiogiai. Šie teisės aktai konstitucinių teismų jurisprudencijai plėtoti nurodo aiškiai apibrėžtą kryptį, įtvirtinta galimus ir netiesiogiai sulaiko nuo netinkamų sprendimų atitinkamoje srityje[62]. Be to, tai gerai žinoma ir autoritetą turinti tarptautinė institucija, tad jos priimtos nuomonės, net ir neturėdamos privalomosios teisinės galios, neabejotinai daro viešą spaudimą politiniams sprendimų pri-

[59] Daniela Piana, *Judicial Accountabilities in New Europe. From Rule of Law to Quality of Justice* (Routledge, 2010), 59.

[60] Jolita Miliuvienė, „Quis custodiet ipsos custodes? Konstitucinės jurisprudencijos plėtojimą lemiantys veiksniai“, *Jurisprudencija* 25(1), 78 (2018).

[61] Pačios Venecijos komisijos svetainėje surinkta nemažai anglų ir prancūzų kalbomis pasirodžiusių publikacijų nuorodų, kurios gali būti solidžiu pagrindu visiems, norintiems įgilinti į šios institucijos veiklos ypatumus: https://www.coe.int/en/web/venice-commission/other-publications.

[62] Miliuvienė, *supra note*, 60.

ėmėjams[63]. Jos gali pasiųsti aiškų signalą apie neteisėtus veiksmus, kurį palaikytų opozicija, taip pat plačiai nušviestų žiniasklaida. Būtent tokį laikotarpį šiuo metu išgyvena Lietuva, Venecijos komisijai antrą kartą per nepriklausomos valstybės istoriją ėmus spręsti susiklosčiusią situaciją dėl nacionalinį transliuotoją paveiksiančių įstatymo pataisų. Bet apie tai kiek vėliau.

Tačiau kokią nuožiūros laisvę turi valstybės ir jų konstituciniai teismai spręsdami vadovautis ar nesivadovauti Venecijos komisijos priimta nuomone? Ypač tais atvejais, kai Venecijos komisijos priimta nuomonė labiau stabdo demokratijos pažangą nei prie jos prisideda. Arba vertinama kaip priimta neįsigilinus į konkrečios šalies aplinkybes. Juk siekdami išvengti nacionalinių politinių interesų įtakos ir nesukelti abejonių dėl nepriklausomumo, nuomones rengia užsienio šalių ekspertai – tos šalies, dėl kurios rengiama nuomonė, narys nuo klausimo svarstymo privalo nusišalinti[64]. Tokiu atveju bent teoriškai visuomet išlieka tikimybė, kad priimtas nacionalinis reguliavimas gali būti interpretuotas nežinant visų tos šalies kontekstui reikšmingų detalių.

Nemažai tokių diskusijų pastaruoju metu sukėlė Venecijos komisijos nuomonės, priimtos reaguojant į Lenkijos Respublikoje inicijuotus teisinio reguliavimo pokyčius[65], kuriais buvo bandoma bent iš dalies atitaisyti teisės viršenybės principo tęstinius pažeidimus sukėlusią situaciją, susiklosčiusią į valdžią atėjus *Taikos ir teisingumo* partijai, kuri ėmėsi nesibaigiančių reformų[66]. Dauguma jų buvo skirtos teismų nepriklausomumui mažinti, žiniasklaidos laisvei riboti ir kt. Rinkimus laimėjus opozicinėms jėgoms, buvo parengti įstatymų projektai, įskaitant Konstitucijos pakeitimus dėl Konstitucinio Tribunolo, kuriais siūlyta perorganizuoti teisinės valstybės principo imperatyvus pažeidžiant suformuotą Teisėjų tarybą, siūlomi sprendimai dėl neteisėtai paskirtų teisėjų ir Lenkijos teismų sistemos „reanimavimo“. Nepaisant gerų Lenkijos valdančiosios daugumos ketinimų, kelią šioms reformoms užkirto būtent Venecijos komisija, pasakiusi, jog negalima atstatyti teisinės valstybės,

---

[63] Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai kreipusis į Venecijos komisiją dėl Seime svarstomų LRT įstatymo pataisų, vėliau kreipusis papildomos nuomonės, Seimo opozicijos gretose buvo kalbama, kad „vien faktas, kad pataisas turi vertinti Venecijos komisija, Lietuvai jau yra reputacinė žala“ ir kad „sunku priprasti prie tokio vaidmens, kai Lietuva yra tiriama tokių institucijų kaip Venecijos komisija“. Liudmila Petrakova, „Naujas LRT pataisas skubos tvarka vertinanti Venecijos komisija surengė klausymus“, *LRT*, https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2880401/naujas-lrt-pataisas-skubos-tvarka-vertinanti-venecijos-komisija-surenge-klausymus?srsltid=AfmBOop8eASolkpsIbpLZU3B2GuKGXSKBffl_B7kVoaYapnttt5rMm4x.

[64] Venecijos komisijos procedūrinių taisyklių (*Rules of Procedure*) 13 str.

[65] Poland – Joint Opinion of the Venice Commission and the Directorate General Human Rights and Rule of Law on European standards regulating the status of judges, adopted by the Venice Commission at its 140th Plenary Session (Venice, 11–12 October 2024), https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2024)029-e; Poland - Opinion on the draft constitutional amendments concerning the Constitutional Tribunal and two draft laws on the Constitutional Tribunal, adopted by the Venice Commission at its 141st Plenary Session (Venice, 6–7 December 2024), https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2024-035-e.

[66] Jakub Jaraczewski, „Poland's ongoing rule-of-law crisis explained“, 2025 m. kovo 17 d., https://notesfrompoland.com/2025/03/17/polands-ongoing-rule-of-law-crisis-explained/.

iš naujo paminant jos imperatyvus[67]. Tokia Venecijos komisijos pozicija buvo suformuluota dėl siekio išvalyti iš Lenkijos teismų sistemos neteisėtai paskirtus teisėjus. Venecijos komisija argumentavo, kad naujieji teisėjai į pareigas paskirti laikantis galiojančių įstatymų ir turi teisėtą lūkestį toliau eiti pareigas. Mokslininkai tokias Venecijos komisijos nuomones pavadino ribotomis, priimtomis ne iki galo įsigilinus į sudėtingą nacionalinį kontekstą ir neįvertinus to, kad imtis priemonių dėl teismų nepriklausomumo atstatymo Lenkiją įpareigojo tarptautiniai teismai[68], kurie ne kartą teigė, jog Lenkijos teismai nebeatitinka pagal įstatymą įsteigto nepriklausomo ir nešališko teismo apibrėžimo[69]. Nepaisant originaliojo Venecijos komisijos pavadinimo, tokios jos nuomonės ne tik neskatina demokratijos atkūrimo, bet ir nestabdo demokratijos nykimo proceso[70]. Vis dėlto Lenkijai teks ir toliau ieškoti priemonių, kaip išspręsti konstitucinės krizės metu paskirtų teisėjų tolesnio pareigų ėjimo klausimą, nes „neoteisėjų", kaip jie vadinami Lenkijoje[71], legitimumo klausimas jau spręstas ir supranacionaliniuose teismuose[72].

Galbūt kartais Venecijos komisijos dalyvavimas valstybių narių sprendimų priėmimo procese išties tampa, kaip teigia T. Drinóczi, daugiau formalus, teikiant pirmenybę procedūriniam teisėtumui, o ne esminiam demokratiniam vientisumui, kuris yra būtinas redemokratizacijai[73]. Venecijos komisijos formalizmą kai kuriais klausimais kritikuoja ir R. Albert[74]. Sutiktina, kad Venecijos komisijai būtina prisitaikyti prie pakitusios teisinės tikrovės, kad toliau sėkmingai padėtų formuoti ir atkurti demokratinius teisėkūros standartus (taip pat) ir iliberaliomis aplinkybėmis. Tačiau tai, kad konstituciniai teismai savo sprendimuose vis dėlto atsižvelgia į teisės normas, grindžiamas universaliomis konstitucinėmis vertybėmis ir bendru

---

[67] „*You cannot restore the rule of law by breaking it*" teigiama Venecijos komisijos 2024 m. gruodžio mėn. nuomonės 20 punkte.

[68] John Morijn, „Restoring Polish Judicial Independence An Alternative to the Venice Commission's Wrongheaded Opinions", *Verfassungsblog*, 2025 m. kovo 24 d., https://verfassungsblog.de/restoring-polish-judicial-independence/.

[69] ESTT Didžiosios kolegijos 2023 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje L. G. prieš *Krajowa Rada Sądownictwa*, C 718/21.

[70] Morijn, *supra note*, 68.

[71] Barbara Grabowska-Moroz, Malgorzata Szuleka, „Judicial Transitology What to do with Poland's Neo-Judges", *Verfassungsblog*, 2023 m. spalio 12 d., https://verfassungsblog.de/judicial-transitology/; „Poland's ‚neo-judges' crisis: Venice Commission calls for careful reform", 2026 m. vasario 27 d., https://www.polskieradio.pl/395/7784/Artykul/ 3653820,polands-neojudges-crisis-venice-commission-calls-for-careful-reform

[72] Naujausiame lenkiškame ESTT Didžiosios kolegijos 2026 m. kovo 24 d. sprendime byloje *MJ prieš AA*, nurodyta, kad iš ES Sutarties 19 str. 1 d. antrosios pastraipos Lenkijai kyla pareiga įtvirtinti teisės normas, leidžiančias, atsižvelgiant į per teisėjų skyrimo procedūrą padarytų pažeidimų pobūdį ir sunkumą, įvertinti į teisėjų pareigas neteisėtai paskirtų asmenų galimybes toliau eiti šias pareigas. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:62021CJ0521.

[73] Tímea Drinóczi, „The Venice Commission and the Lawmaking Process in Constitutional Reconstruction", *Hague Journal on the Rule of Law* (2025).

[74] Richard Albert, *Constitutional Amendments: Making, Breaking, and Changing Constitutions* (Oxford University Press, 2019), 25.

europiniu konstituciniu paveldu, sudaro prielaidas ir nacionalinių konstitucinių sistemų konvergencijai, ir tarpusavio solidarumui, kovojant su demokratijos recesija. Tarptautinis teisinis palaikymas gali pastiprinti nacionalinių konstitucinių principų veikimą ir suteikti papildomą apsaugos nuo erozijos sluoksnį[75]. Taip demokratija kuriama, o pastaruoju metu ir atkuriama per teisę, išreiškiamą ne tik tam tikra forma, bet ir turinčią demokratinį turinį. Tad kai fundamentaliems konstituciniams principams ar universalioms konstitucinėms vertybėms kyla grėsmė, Venecijos komisija gali būti tuo sarginiu šunimi, kuris ims loti ir taip galbūt išgąsdins puolantįjį arba sukeltu triukšmu atkreips kitų tarptautinių institucijų, turinčių rimtesnių svertų valstybės nuomonei paveikti, dėmesį.

2.2. Venecijos komisijos formuojami standartai kaip įkvėpimo šaltinis formuojant Lietuvos konstitucinę doktriną

Europos Tarybos įsteigta Venecijos komisija veikia kaip „dalinis susitarimas" (angl. *Partial Agreement*), tai reiškia, kad ją galėtų sudaryti ne visos Europos Tarybos šalys narės, o tik nusprendusios dalyvauti šioje veikloje. Lietuva prie Venecijos komisijos prisijungė 1994 m. Vyriausybės nutarimu[76]. Kaip minėta, tai padarė visos Europos Tarybos narės.

Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, be kitų išorės šaltinių, referuojama ir į Venecijos komisijos nuomones, jei jų yra priimta nagrinėjamos konstitucinės justicijos klausimu. Nors konstitucinės justicijos bylų, kuriose minimi Venecijos komisijos dokumentai, daug nėra bendrame Konstitucinio Teismo išnagrinėtų bylų kontekste[77], ir į jas referuoti baigiamųjų aktų tekstuose imta gan vėlai[78], kai kuriose bylose jos turėjo didelės įtakos konstitucinės jurisprudencijos plėtrai. Tiesa, iki šiol visais atvejais būdavo remiamasi nuomonėmis, kurios arba priimtos prieš kitas valstybes, arba yra bendro pobūdžio, apžvelgiančios kurį nors konstitucinės teisės institutą (nuomonių kompiliacijos ar studijos). Be to, Venecijos komisijos praktika yra (ar bent turėtų būti) gerai žinoma Konstitucinio Teismo teisėjams jau vien dėl to, kad nacionaliniu nariu ekspertu Venecijos komisijoje paprastai visuomet (su

[75] Safta, *supra note*, 52.

[76] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. balandžio 27 d. nutarimas Nr. 326 „Dėl prisijungimo prie Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1990 m. gegužės 10 d. dokumento – „Šalių susitarimas dėl Europos komisijos „Demokratija per teisę" sudarymo", *Valstybės žinios,* 1994-05-04, Nr. 33–605.

[77] Konstitucinio Teismo svetainės paieškos sistema randa 22 Teismo aktus, kuriuose minimas žodžių junginys „Venecijos komisij*", iš kurių yra 3 sprendimai ir 1 išvada (Dėl Stambulo konvencijos nuostatų suderinamumo su Konstitucija). Tiesa, nors kai kuriuose jų Venecijos komisijos nuomonėmis (pavyzdžiui, 2-uose sprendimuose dėl prašymo dalies grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį) remiamasi pareiškėjų ar suinteresuotų asmenų argumentuose (paieška neveikia tik konstatuojamojoje dalyje), vis dėlto, manytina, ir šiuo atveju Konstitucinio Teismo teisėjai neišvengiamai buvo susipažinę su bylai aktualia Venecijos komisijos nuomone, net jei pagrindiniame nutarimo tekste į ją nereferuojama.

[78] Nuorodos į Venecijos komisijos priimtas nuomones pirmą kartą pateiktos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutarime (TAR, 2014-05-08, Nr. 5188), priimtame byloje, kurioje buvo sprendžiama dėl teisėjų atlyginimų koeficientų ir keliamas konstitucinio teismų ir teisėjo nepriklausomumo principo užtikrinimo klausimas.

viena išimtimi) buvo skiriamas būtent Konstitucinio Teismo deleguotas atstovas[79].

Venecijos komisijos priimti dokumentai minimi tuose Konstitucinio Teismo nutarimuose, kuriuose nagrinėti su rinkimų teise susiję klausimai[80], politinių partijų finansavimas[81], taip pat bylose dėl referendumo organizavimo[82]. Rinkimai ir referendumai yra esminiai demokratijos išraiškos instrumentai, kurie užtikrina valdžios legitimumą (net ir tais atvejais, kai išrenkama demokratiškus principus pažeidžianti valdžia, jai svarbu, kad galėtų remtis į šį legitimumą), leidžia taikiai keisti politinę valdžią (ir dažnai tai yra pagrindinė viltis valstybėms, pasukusioms iliberalizmo keliu) ir suteikia visuomenei galimybę reaguoti į krizes ar piktnaudžiavimą valdžia (politikų darbą tauta įvertina kitų rinkimų metu, tad svarbu, kad jie būtų skaidrūs ir demokratiški). Todėl universalių tarptautinių rinkimų standartų paisymas ir jų pakylėjimas į konstitucinį lygmenį padeda apsaugoti patį rinkimų procesą nuo manipuliacijų (pavyzdžiui, neleidžiant keisti rinkimų taisyklių likus mažiau nei 6 mėn. iki rinkimų).

Konstitucinės justicijos bylose, kuriose spręsta dėl teisėjų, prokurorų, kitų žmogaus teises ginančių institucijų nepriklausomumo užtikrinimo garantijų ar nepriklausomumo varžymo[83], taip pat ne kartą cituotos Venecijos komisijos nuomonių nuostatos. Tik nepriklausomos žmogaus teises ginančios institucijos gali veiksmingai kontroliuoti valdžią, spręsti ginčus ir įgyvendinti teisingumą, užtikrinti teisės viršenybę ir apginti asmens teises nuo nepagrįstų valdžios sprendimų. Tai, kad teisminis nepriklausomumas nėra vien tik konkrečios valstybės vidaus reikalas ar kad jis gali būti suprantamas taip, kaip patogu valdantiesiems, parodė gausi supranacionalinių teismų praktika Lenkijos bylose.

Venecijos komisijos apžvalga pasinaudota ir byloje aiškinantis asociacijos laisvės turinį[84] ar religinių bendruomenių statuso ypatumus[85]. Venecijos komisijos nuomonėse pateiktos gairės buvo naudingos sprendžiant su valstybės pareigūnų atsakomybe[86] ar su valstybės

---

[79] Lietuvos Respublikai Venecijos komisijoje yra atstovavę Konstitucinio Teismo pirmininkas K. Lapinskas (1994–2006), Konstitucinio Teismo teisėjas E. Jarašiūnas (2006–2010), Konstitucinio Teismo Teisės departamento direktorius K. Jankauskas (2010–2014), Konstitucinio Teismo teisėjas G. Mesonis (2014-2022), buvęs Konstitucinio Teismo teisėjas ir pirmininkas D. Žalimas (2022-2026). Šiuo metu Lietuvai Venecijos komisijoje atstovauja Konstitucinio Teismo teisėjas Artūras Drigotas.

[80] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas (dėl skirtingo rinkėjų skaičiaus vienmandatėse apygardose), 2021 m. balandžio 19 d. nutarimas (dėl savivaldybių merų rinkimų).

[81] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. birželio 7 d. nutarimas, TAR, 2019-06-07, Nr. 9303.

[82] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d., 2019 m. vasario 15 d. nutarimai.

[83] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 8 d. nutarimas (dėl teisėjų atlyginimų koeficientų), 2020 m. kovo 9 d. nutarimas (dėl teisėjų imuniteto), 2022 m. balandžio 15 d. nutarimas (dėl aukščiausių instancijų teismų teisėjų atleidimo pagrindų), 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas (dėl generalinio prokuroro ataskaitų Seimui ir jo atleidimo), 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas (dėl Seimo kontrolierių sprendimų neskundžiamumo), 2022 m. gruodžio 29 d. (ombudsmenų veiklos principai žvalgybos kontrolieriaus byloje).

[84] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. liepos 11 d. nutarimas, TAR, 2019-07-11, Nr. 11475.

[85] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. nutarimas, TAR, 2021-09-07, Nr. 18922.

[86] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas (dėl Seimo nario neliečiamybės panaikinimo), 2018 m. kovo 8 d. nutarimas (dėl materialinės ministrų atsakomybės).

institucijų įgaliojimų ribomis[87] susijusias bylas.

Galiausiai, teikdamas išvadą dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencijos) nuostatų suderinamumo su Konstitucija[88], Konstitucinis Teismas suprato, su kokiu visuomenės susiskaldymu ir net susipriešinimu, kylančiu dėl šios konvencijos ratifikavimo, jam teks susidurti. Todėl pateiktoje išvadoje aiškiai parodyta, kad, visų pirma, Lietuvos valstybė yra ne pirmoji, susidurianti su stereotipais ir klaidingu supratimu apie tai, kam skirta konvencija ir kokie įpareigojimai valstybei iš jos kyla, bet ir tai, kad, visų antra, kaip matyti ir iš Venecijos komisijos konstitucinių įžvalgų, pateiktų kitoms valstybėms, kad konvencijos nuostatos negali būti nesuderinamos su demokratinės valstybės, žmogaus teisių ir teisės viršenybės principais, ir kad tokiu supratimu dalijasi plati valstybių bendruomenė. Venecijos komisijos pozicijos parodymas sustiprina Konstitucinio Teismo pasirinktą nuoseklų ir tarptautinius standartus atitinkantį Konstitucijos aiškinimą.

Venecijos komisijos nuomonių ir nuomonių kompiliacijų autoritetą liudija ir tai, kad viename prašyme Seimo narių grupė Konstitucinio Teismo prašė ištirti, be kita ko, Rinkimų kodekso nuostatų, reglamentuojančių rinkimų apygardų sudarymą, atitiktį Venecijos komisijos priimto Gerosios rinkimų praktikos kodekso dalimi esančių Rinkimų gairių nuostatoms[89]. Žinoma, Konstitucinis Teismas nepriėmė nagrinėti tokio prašymo, kaip nebūtų priėmęs jo nagrinėti, jei pareiškėjas būtų prašęs ištirti konstituciniu įstatymu patvirtinto Rinkimų kodekso atitiktį privalomąją teisinę galią turinčios tarptautinės sutarties nuostatoms, motyvuodamas tuo, jog jis netiria aukštesnės galios teisės akto atitikties žemesnės galios teisės aktams (juo labiau teisės aktams, kurie nė neturi privalomosios teisinės galios). Vis dėlto, toks Konstitucinio Teismo atsisakymas tirti Rinkimų kodekso nuostatų atitiktį *soft law* Gerosios rinkimų praktikos kodeksui nereiškia, jog priėmus šį prašymą nagrinėti Konstituciniame Teisme (jei jis būtų buvęs korektiškai suformuluotas ir tinkamai pagrįstas), būtent Gerosios rinkimų praktikos kodekse įtvirtintos gairės nebūtų buvusios Konstitucinio Teismo poziciją formuojančiu standartu, kaip jau yra buvę kitose rinkimų teisės bylose.

Nors ne visos aptartos bylos yra jautrios ar rezonansinės, kiekviena jų tiesiogiai siejasi su demokratinės valstybės funkcionavimu ir jos pamatinių principų įgyvendinimu. Todėl šiose bylose pateiktas konstitucinis vertinimas, papildytas tarptautiniais standartais, rodančiais tam tikrą europinį konsensusą dėl pagrindinių demokratinių vertybių, liudija ne tik Lietuvos pasirinkimą būti tų vertybių besilaikančios tarptautinės bendruomenės dalimi, bet ir nusistovėjusį konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo standartą, stiprinantį demokratijos atsparumą.

---

[87] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutarimas (dėl LRT veiklai tirti sudarytos laikinosios Seimo tyrimų komisijos), 2019 m. gruodžio 18 d. nutarimas (dėl specialiosios tyrimo komisijos sudarymo tvarkos), 2025 m. birželio 6 d. nutarimas (dėl Seimo laikinosios tyrimų komisijos sudarymo ir išvados patvirtinimo).

[88] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada, TAR, 2024-03-14, Nr. 4688.

[89] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. rugsėjo 12 d. sprendimas Nr. KT72-S61/2024, https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta3053/content.

2.3. Venecijos komisijos dėmesys Lietuvai nacionalinio transliuotojo veiklą reglamentuojančio įstatymo keitimo kontekste ir įtaka nagrinėjimo laukiančioms byloms

Iki šiol Lietuvos Konstitucinio Teismo praktikoje buvo referuojama į Venecijos komisijos nuomones, priimtas analizuojant kitų valstybių konstitucinį ar ordinarinį reguliavimą. Kaip parodyta, jomis remtasi tais atvejais, kai nuomonėje nagrinėtas klausimas atitikdavo tiriamą byloje, o suformuotos įžvalgos galėdavo pastiprinti Konstitucinio Teismo formuojamą konstitucinę doktriną. Tačiau 2025 m. pabaigoje Lietuva netikėtai sulaukė Venecijos komisijos dėmesio, Seime užregistravus ir ėmus svarstyti Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos (LRT) įstatymo pakeitimus. Priėmus vienus jų, pakeistas nacionalinio visuomeninio transliuotojo finansavimo teisinis reguliavimas, nustatant, kad LRT skiriama valstybės biudžeto lėšų suma nebus keičiama trejus metus. Šis reguliavimas netrukus buvo apskųstas Konstituciniam Teismui[90]. Kitais siūlyta koreguoti LRT generalinio direktoriaus atleidimo tvarką. Pakeitimais siūlyta nustatyti, kad generaliniam vadovui atleisti pakaktų šešių arba septynių iš 12 LRT tarybos narių balsų[91], o balsavimas dėl atleidimo vyktų slaptai. Be to, naująją tvarką būtų galima taikyti tuoj pat įstatymui įsigaliojus, taigi ir pareigas šiuo metu einančio asmens atžvilgiu. Nepaisant dar 2019 m. suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos dėl teisėkūros proceso skaidrumo ir suinteresuotų visuomenės grupių įtraukimo[92], įstatymo pataisos buvo svarstomos skubiai, jas norėta priimti nesibaigus 2025 metų rudens sesijai. Tokį įžūlų valdančiųjų norą pakeisti įstatymą čia ir dabar bandyta stabdyti įvairiomis priemonėmis[93]; kreipimasis į Venecijos komisiją konstitucinio situacijos vertinimo buvo viena iš jų.

Venecijos komisija, įvertinusi susiklosčiusias aplinkybes, nuomonę dėl Lietuvos nacionalinio visuomeninio transliuotojo priėmė skubos tvarka 2026 m. kovo mėn. plenarinėje sesijoje. Joje Lietuvos valstybė raginama peržiūrėti sprendimą dėl LRT finansavimo, nurodant esminius įstatymo priėmimo procedūros trūkumus: neatliktas poveikio vertinimas, nesikonsultuota su visuomene[94]. Šioje nuomonėje vertintas ne tik priimtas ir įsigaliojęs reguliavimas, tačiau ir Seime svarstomi projektai. Reglamentuojant LRT generalinio direk-

---

[90] Konstitucinės justicijos byla Nr. 2/2026 pagal Seimo narių grupės prašymą Nr. 1B-1/2026 dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos finansavimo.

[91] Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo Nr. I-1571 12, 13, 15 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XVP-1119(2), registruotas 2025 m. gruodžio 15 d.

[92] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. TAR, 2019-12-02, Nr. 19221.

[93] Siūlomi įstatymo pakeitimai, įvertinti kaip ketinimas riboti žiniasklaidos laisvę, sukėlė daugiadienius ir daugiatūkstantinius protestus prie Seimo, o opozicija, pasinaudodama Seimo statute įtvirtintomis teisėkūros proceso taisyklėmis, pirmąkart Lietuvos istorijoje ėmėsi filibusterio, kai nepažeidžiant procedūrų siekta užvilkinti įstatymo priėmimą.

[94] Lithuania – Opinion on draft and adopted amendments to the Law on the Lithuanian National Radio and Television (CDL-AD(2026)001-e), priimta 2026 m. kovo 6–7 d., https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2026-001-e.

toriaus atleidimo tvarką, siūlyta išlaikyti kvalifikuotos daugumos reikalavimą, kad būtų išvengta nacionalinio transliuotojo politizavimo[95].

Nacionalinis visuomeninis transliuotojas pagal Konstituciją yra ypatingas subjektas, kurio paskirtis – užtikrinti Konstitucijoje įtvirtintą, jos ginamą ir saugomą visuomenės interesą būti informuotai; tai lemia jo išskirtinę misiją prisidėti prie Konstitucijos saugomų vertybių puoselėjimo ir informacijos apie jas skleidimo, taip pat suponuoja redakcinį ir institucinį visuomeninio transliuotojo nepriklausomumą[96]. Žiniasklaidos laisvė ir pliuralizmas yra ne tik viena iš pagrindinių žmogaus teisių, bet ir būtina demokratinės santvarkos funkcionavimo sąlyga. Ji dažnai būna tuo lakmuso popierėliu, rodančiu, kaip veikia demokratija. Todėl bet kokie bandymai ją riboti, kėsintis į visuomeninio transliuotojo nepriklausomumą (pavyzdžiui, supaprastinant generalinio direktoriaus atleidimo tvarką) pagrįstai kelia nerimą dėl tolesnių valstybės perspektyvų[97].

Konstituciniam Teismui sprendžiant nagrinėjimo laukiančią LRT finansavimo, o gal dar ir kelias būsimas bylas[98], Venecijos komisijos įžvalgos neabejotinai pravers. Konstitucijoje įtvirtinti žodžio laisvės, pliuralizmo ir teisinės valstybės principai šiame kontekste yra aiškūs ir vienareikšmiai, konstitucinė valstybės pareiga užtikrinti nacionalinio visuomeninio transliuotojo nepriklausomumą, be kita ko, ir finansinį, yra nekvestionuotina. Valstybės pasirinktos priemonės šiam tikslui pasiekti turi būti tinkamos ir veiksmingos, jos negali kelti abejonių dėl visuomeninio transliuotojo pasirinkimų laisvės. Vis dėlto Venecijos komisijos nuomonės inkorporavimas į konstitucinio sprendimo konstatuojamąją dalį suteiktų konstitucinei argumentacijai papildomos vertės: jis parodytų, kad Lietuvos Konstitucija atspindi platesnį tarptautinės konstitucinės bendruomenės sutarimą, akcentuodamas, kad visuomeninio transliuotojo apsauga nuo politinės įtakos yra universaliai pripažinta demokratinė vertybė.

Demokratinės teisinės valstybės atsparumas iš esmės priklauso nuo gebėjimo identifikuoti ir apginti tas ribas, kurių peržengimas reikštų ne eilinį politinį nesutarimą, o sisteminį konstitucinių vertybių ardymą. Visuomeninio transliuotojo nepriklausomumas yra viena iš

---

[95] Lithuania – Opinion on draft and adopted amendments to the Law on the Lithuanian National Radio and Television (CDL-AD(2026)001-e), priimta 2026 m. kovo 6–7 d., https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2026-001-e.

[96] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 141–5430.

[97] Būtent medijos laisvės suvaržymai buvo vienos iš pirmųjų reformų Lenkijoje ir Vengrijoje, kurių ėmėsi iliberalūs režimai, nustūmę valstybes į teisės viršenybės principo nepaisymo krizes.

[98] Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo pakeitimai Seime svarstomi toliau ir straipsnio rašymo metu dar nepriimti, tad neatmestina, kad Konstituciniam Teismui gali tekti nagrinėti bylą ne vien tik dėl LRT finansavimo. Prof. Toma Birmontienė ekspertinėje nuomonėje įžvelgė ne vieną svarstomo projekto neatitikimą Konstitucijai. Mykolo Romerio universiteto teisės mokyklos 2026 m. kovo 31 d. raštas Nr. 24T (11.21 Mr-20401)-15 Seimo kultūros komitetui „Dėl numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo išvados dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo Nr. I-1571 pakeitimo įstatymo projekto Nr. XVP-1247(2)“ (neskelbta).

tokių ribų. Jos pažeidimas kelia grėsmę ne konkrečiai institucijai, o pačiai demokratijos santvarkai, nes politiškai priklausoma žiniasklaida neišvengiamai deformuoja viešąjį diskursą ir silpnina piliečių gebėjimą priimti informacija grįstus sprendimus. Todėl sprendimas minėtoje konstitucinėje byloje įgytų reikšmę, peržengiančią konkretaus ginčo ribas. Venecijos komisijos nuomonėse suformuluotų įžvalgų parodymas leidžia konstituciniams teismams veiksmingiau atlaikyti politinį vidaus spaudimą, nes kvestionuoti teismo argumentus šiuo atveju reikštų kvestionuoti visos Vakarų demokratijų bendrijos pripažintą standartą. Tai yra esminis gynybinio konstitucionalizmo mechanizmas: ne tik pripažinti, kad raudonos linijos egzistuoja, bet ir parodyti, kad jas saugo ne vienas teismas ir ne viena valstybė.

IŠVADOS

Konstitucinių idėjų migracija tiek per valstybių teisines sistemas, tiek tarp valstybių konstitucinių teismų ir supranacionalinių teismų, kurie taip pat nevengia atsižvelgti į nacionalinius konstitucinius sprendimus, šiandien yra gana paplitęs reiškinys. Lietuvos Konstituciniam Teismui tokia praktika padėjo Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinti modernius, kai kada net ir savo laiką pralenkusius sprendimus, kurių ilgainiui niekas nebekvestionuoja. Konstituciniai teismai, aiškindami Konstitucijos nuostatas ir tokiu būdu formuodami oficialiąją konstitucinę doktriną, negali ignoruoti ne tik valstybės viduje vykstančių pokyčių, bet ir tarptautinio konteksto, konstitucinės teisės vystymosi tendencijų, nematyti to, kas vyksta kitose valstybėse. Globalaus konstitucionalizmo padiktuotų iššūkių sprendimai, randami kitų valstybių konstitucinėje jurisprudencijoje, gali padėti rasti tinkamą išeitį sprendžiant nacionalines konstitucinės justicijos bylas. Lietuvos Konstitucinis Teismas šiandien nebūtų toks, koks yra, ir jo formuojama oficialioji konstitucinė doktrina nebūtų tokia įvairiapusė, jei visus tuos metus nebūtų domėtasi, kas vyksta kitų valstybių konstituciniuose teismuose, jei nebūtų diskusijų ir pasitarimų su kaimyninių ar kitų Europos valstybių konstitucinių teismų teisėjais.

Šiandien poreikis remtis kitų valstybių konstitucine jurisprudencija, Venecijos komisijos nuomonėmis gali būti suvokiamas jau ne tik kaip papildomas argumentavimo šaltinis, bet ir kaip gairės įtvirtinant europinį paveldą formuojančius konstitucinės teisės standartus. Šie standartai, susiformavę platesnėje Europos ir tarptautinėje konstitucinėje erdvėje, leidžia nacionaliniams konstituciniams teismams savo sprendimus pagrįsti ne vien vidine teisės logika, bet ir platesniu konstitucinio konsensuso kontekstu. Venecijos komisijos išvados dažnai sistemina gerąją valstybių praktiką, identifikuoja demokratijos, teisinės valstybės ir žmogaus teisių apsaugos minimumą, todėl jos tampa reikšmingu atskaitos tašku vertinant nacionalinių sprendimų suderinamumą su europiniais standartais.

Toks komparatyvinis ir tarptautiniais konstitucininiais standartais grindžiamas argumentavimas įgyja ypatingą svorį šiais neramiais laikais, kai demokratinės sistemos patiria vidaus ir išorės grėsmių spaudimą, o populistinės jėgos, pasinaudodamos demokratiniais

mechanizmais, mėgina peržiūrėti ar net paneigti anksčiau universaliomis laikytas žmogaus teisių garantijas. Tokiose situacijose konstitucinių teismų sprendimų pagrindimas platesniu tarptautiniu kontekstu ne tik sustiprina jų poziciją, bet ir atsveria siauresnius politinius interesus ar nesitaiksto su visuomenėje vyraujančiais stereotipais, kuriais ignoruojama pakitusi teisinė realybė. Gebėjimas parodyti, kad konkretus konstitucinis sprendimas dera su platesnės tarptautinės konstitucinės bendruomenės požiūriu, didina jo legitimumą, stiprina visuomenės pasitikėjimą konstitucine justicija ir kartu užtikrina demokratijos atsparumą bei konstitucinės tvarkos stabilumą.

DEFENSIVE CONSTITUTIONALISM: THE STRATEGIC USE OF JUDICIAL DIALOGUE IN STRENGTHENING DEMOCRATIC RESILIENCE

JOLITA MILIUVIENĖ

SUMMARY. *The article explores how constitutional courts contribute to safeguarding democratic resilience in a period marked by democratic backsliding, populism, and declining trust in institutions. It examines the growing importance of comparative constitutional reasoning and transnational judicial dialogue in strengthening the legitimacy and effectiveness of constitutional adjudication. It argues that, in an era of democratic backsliding and rising populism, constitutional courts can no longer rely solely on domestic legal reasoning but must engage with broader European and international standards. By drawing on foreign constitutional jurisprudence and the opinions of bodies such as the Venice Commission, courts reinforce their decisions as part of a wider constitutional consensus rather than isolated national choices.*

Focusing on the practice of the Lithuanian Constitutional Court, the article shows that such references are not mechanical borrowings but elements of a deliberate judicial dialogue that affirms shared democratic values. This approach enhances the persuasive authority of decisions, particularly in politically sensitive cases, and helps build public trust in constitutional justice.

The article further situates this practice within the framework of defensive constitutionalism, emphasizing the role of courts as active guardians of constitutional order. It argues that, as traditional legal safeguards may prove insufficient in times of democratic recession, constitutional courts are increasingly called upon to act not merely as neutral arbiters but as active guardians of the constitutional order. By invoking comparative jurisprudence and international standards, courts help delineate the "red lines" that democratic actors must not cross, thereby countering attempts to use democratic mechanisms to undermine democracy itself. In this sense, transnational references function as a form of normative reinforcement, constraining political actors and increasing the political and legal costs of deviation from shared democratic principles. The strategic use of comparative constitutional reasoning and international standards strengthens both the argumentative force and the legitimacy of constitutional adjudication. By aligning national rulings with internationally recognized standards, constitutional courts contribute to a broader network of mutual reinforcement that strengthens democratic resilience and makes it more difficult for anti-democratic forces to erode fundamental principles.

KEYWORDS: constitutional court, constitutional justice, foreign constitutional decisions, comparative constitutional law, democratic backsliding, defensive constitutionalism, Venice commission.

CONSTITUTIONES ET LIBERTATES: ŽMOGAUS TEISĖS XXI AMŽIUJE

Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys

CONSTITUTIONES ET LIBERTATES: HUMAN RIGHTS IN THE TWENTY-FIRST CENTURY

Peer-Reviewed Academic Articles Collection

MRU

Vilnius, 2026

Redakcinė kolegija / Editorial board:

Prof. dr. **EGLĖ BILEVIČIŪTĖ** (atsakingoji redaktorė / Editor-in-Chief)
Doc. dr. **JOLITA MILIUVIENĖ** (atsakingoji redaktorė / Editor-in-Chief)
Dr. **KRISTINA KENSTAVIČIENĖ** (vykdančioji redaktorė / Executive editor)

Straipsnių recenzentai / Peer reviewers:

Prof. dr. **Eglė Bilevičiūtė,** doc. dr. **Tomas Girdenis,** prof. dr. **Egidijus Jarašiūnas,**
doc. dr. **Agnė Juškevičiūtė – Vilienė,** dr. **Kristina Kenstavičienė,**
doc. dr. **Jan Kudrna,** prof. dr. **Snieguolė Matulienė,** doc. dr. **Jolita Miliuvienė,**
dr. **Salomėja Fernandez- Montojo,** prof. dr. **Sanita Osipova,** prof. dr. **Rūta Petkuvienė,**
prof. dr. **Jānis Pleps,** praktikos prof. dr. **Rasa Ragulskytė – Markovienė,**
doc. dr. **Ernestas Spruogis, Sergej Stoma,** doc. dr. **Loreta Šaltinytė,**
prof. dr. **Algimantas Urmonas,** doc. dr. **Juozas Valčiukas,**
dr. **Mindaugas Verbickas,** dr. **Dalia Višinskienė,** dr. **Leda Žilinskienė.**

Aprobuota/Approved by:

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos tarybos 2026 m. gegužės 20 d. nutarimu,
Nr. 1T- 18.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*
Visos leidinio ir leidybos teisės saugomos. Šio leidinio arba kurios nors jo dalies negalima taisyti, dauginti ar kitaip platinti autoriui ir leidėjui nesutikus.

ISBN 978-609-488-136-7 (spausdintas)
ISBN 978-609-488-135-0 (internete) DOI: 10.13165/9786094881350

© Autoriai, 2026
© Mykolo Romerio universitetas, 2026

TURINYS

Lyra Jakulevičienė, Jolita Miliuvienė
Įvadas: žmogaus teisės XXI amžiuje 11

I. KONSTITUCIJA KINTANČIOJE TIKROVĖJE: AIŠKINIMAS IR TRANSFORMACIJA

Egidijus Jarašiūnas
Vis sugrįžtantis Konstitucijos aiškinimo specifiškumo klausimas 30

Egidijus Kūris
Apie pažodinį ir ne vien pažodinį Konstitucijos aiškinimą 66

Marek Zubik
Ką chaoso teorija gali pasiūlyti Konstitucijos kūrėjams? (anglų kalba) **99**

Mirosław Granat
Demokratinis teisinės valstybės principas ir teisinės valstybės krizė (Lenkijos atvejis) (anglų kalba) **108**

Irmantas Jarukaitis
Pusiausvyros tarp vienovės ir įvairovės paieškos Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje: Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnis ir 4 straipsnio 2 dalis (anglų kalba) **119**

Ernestas Spruogis
Keletas minčių apie tarptautinį konstitucionalizmą: ar tikrai tik nacionalinio konstitucionalizmo šešėlis? 142

Jolita Miliuvienė
Gynybinis konstitucionalizmas: strateginis konstitucinio dialogo naudojimas demokratijos atsparumui stiprinti 159

Alexandru Tănase
Nacionalinė konstitucinė tapatybė Europos Sąjungoje: tarp globalizacijos ir konstitucinio pliuralizmo (anglų kalba) **185**

Sanita Osipova
Laisvė mokslinėje doktrinoje ir teisinėse diskusijose Latvijos Respublikoje (anglų kalba) **203**

Mindaugas Verbickas
Žmogaus teisės ir demokratija: prigimtinės teisės teorijos perspektyva 218

Madis Ernits
Hibridinis konstitucinis teismas: naujasis standartas ar konstrukcijos trūkumas? (anglų kalba) **246**

Andrzej Jackiewicz
Nuo pergamento iki pikselių: kintantis Konstitucijos vaidmuo prisitaikant prie technologinės pažangos (anglų kalba) **261**

Jan Kudrna
Demokratijos ir laisvės supratimo tendencijos Čekijos Respublikoje pastaraisiais metais: ar jau laikas "antrajai respublikai"? (anglų kalba) **283**

Edita Žiobienė
Konstitucinio solidarumo principo reikšmė užtikrinant žmogaus teisių apsaugą **296**

Ieva Deviatnikovaitė
M. Römerio „Reprezentacija ir Mandatas": šimtas metų Lietuvos konstitucinės ir administracinės teisės doktrinai **316**

II. KONSTITUCINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ GARANTIJOS IR JŲ ĮGYVENDINIMAS

Asta Benetytė, Dovydas Sajenko, Juozas Valčiukas
Permąstant teisės į minties laisvę sampratą šiuolaikinėje realybėje **342**

Jānis Pleps
Susirinkimų laisvė: Baltijos šalių konstitucinės teisės vystymosi pamokos (anglų kalba) **373**

Oleksandr Petryshyn
Konstitucinės justicijos bylos pagal Ukrainos ombudsmeno kreipimusis (anglų kalba) **398**

Malkhaz Nakashidze
"Rusiškas įstatymas" apie užsienio įtakos skaidrumą, žmogaus teisės ir Gruzijos iššūkiai siekiant ES integracijos (anglų kalba) **410**

Algirdas Taminskas, Gabrielė Taminskaitė-Kočiūnė
Asmens teisė į vardą: teoriniai ir praktiniai dvigubų pavardžių suteikimo aspektai **431**

Dovilė Pūraitė-Andrikienė
Moterų teisių konstitucinė dimensija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos indėlis į lyčių lygybės doktriną **451**

Gintaras Švedas
Išimtinis bausmės švelninimas Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje **469**

Jolanta Zajančkauskienė
Ginamieji su negalia: konvencinės, Europos Sąjungos teisės nuostatos ir mokslinės diskusijos **488**

Anna Rytel-Warzocha
Laikinasis teisės prašyti prieglobsčio ir apsaugos sustabdymas prie Baltarusijos – Lenkijos sienos: valstybės institucijų konstitucinių ribų analizė (anglų kalba) **504**

Algimantas Urmonas
Viešasis interesas kaip konstitucinės pareigos matas administracinėje teisėje **520**

Eglė Bilevičiūtė, Aliona Gaidarovič, Salvija Mulevičienė
Konstitucinės saviraiškos ir informacijos laisvės derinimas su teise į asmens duomenų apsaugą žurnalistų ir kitų viešosios informacijos rengėjų atstovų teisės gauti informaciją kontekste **535**

Rūta Petkuvienė
Informacinis privatumas Lietuvos teismų sistemos veikloje kaip vienas iš konstitucinės teisės į privataus gyvenimo apsaugą aspektų **549**

André Dias Pereira, Rui Cascão
Medicininės atsakomybės sistema ir teisė į sveikatos apsaugą Portugalijoje (anglų kalba) **567**

Rasa Ragulskytė-Markovienė, Rūta Slidžiauskaitė-Maskoliūnė
Teisės į sveiką ir švarią aplinką gynimas klimato kaitos kontekste **580**

Agnė Juškevičiūtė-Vilienė
Konstitucinė teisė klimato kaitos akivaizdoje: konstituciniai teismai, valstybės atsakomybė ir žmogaus teisės **605**

Kristina Kenstavičienė
Naujasis alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos teisinis reguliavimas Lietuvoje ir nekarinė (civilinė) tarnyba Suomijoje **619**

Marta Murska
Individualus konstitucinis skundas Vokietijoje ir Ukrainoje kaip žmogaus teisių apsaugos instrumentas (anglų kalba). **645**

Saulius Katuoka
Povandeniniai kabeliai ir vamzdynai ir jų reglamentavimas pagal tarptautinę teisę **662**

APIE AUTORIUS **678**